

Istoričnost, Istoriografija kao episthémé, Smisao i istina u istoriji ili filozofiji istorije i Uvod u teoriju istorije predstavljaju četiri osnovna dijela knjige, ukazujući na novo metodičko postavljanje pitanja o historiji unutar (a ne mimo) posve teorijskog posla.

Povijesno značenje uvodne sentence: »Mi smo istoričnost; mi smo vreme i prostor« (str. 28), Heller nastoji privesti svijesti o djelatnoj funkciji povijesnosti: »Istorijska svest mora da razmišlja o sebi kao o 'novom' nasuprot 'starom' da bi uopšte mogla da konstruiše prošlost« (str. 124) sve do reaktualiziranih teza o proletarijatu kao pronositelju preobražavalačke svijesti — povijesnih interesa (za potkrepu joj koriste Marxovi i Lukácsevi uvidi o klasnoj svijesti proletarijata). Paralelno, uz teorijski diskurs o epistemologijskim zasadama, pitanjima i problemima historijske znanosti, dovode se u neposrednu provjeru (uz bogatu ilustraciju na nizu historijskih primjera) njezine relevantne kategorije. Tako se, na primjer, ukazuje na proturječne kategorije objektiviteta kao tzv. neutralnog znanja, na funkciju raslijeđenih vrijednosti (iz tradicije svakodnevnog života, tradicije historiografije, filozofije povijesti i dr.) u oblikovanju povijesne spoznaje, na problem racionalnog suda kao objašnjavajućeg principa u rekonstrukciji prošlih događaja, na nužnost teorijske konceptualizacije pri historijskoj analizi, na problematičnost tzv. mehaničke periodizacije kao puke kronologije zbivanja...

Ukratko, knjiga Teorija istorije otvorila je neke nove mogućnosti za historijsku znanost. Na njoj (i njenim autorima) ostalo je da tu šansu iskoriste.

Biljana Kašić

ČEDOMIR ŠTRBAC, Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja, sukob KPJ i Informbiroa, Beograd 1984, 502 str.

Od sukoba KPJ s Informbiroom prošlo je više od tri i po decenija. O tome po obimu i intenzitetu dotad najvećem sukobu u historiji komunističkog pokreta prvi je detaljnije pisao Vladimir Dedijer u svojim Prilozima za biografiju Josipa Broza Tita, objavljenim 1953. godine. Prošlo je dovoljno vremena da taj sukob postane predmet znanstvene obrade. Jednu od prvih znanstvenih obrada dao je dr Čedomir Štrbac u navedenoj knjizi, dovršenoj potkraj 1972. i prvi put objavljenoj 1975. u izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu. Iste godine izašla je knjiga Radovana Radonjića, Sukob KPJ s Kominformom i društveni razvoj Jugoslavije (1948—1950). Desetak godina kasnije izašlo je drugo izdanje knjige Čedomira Štrbca.

Budući da u proteklih desetak godina u nas nije bilo značajnijih radova o toj problematici, niti je otkrivena neka izuzetno vrijedna građa, autor nije mnogo intervenirao u tekst, već je izvršio neka preciziranja i poboljšanja određenih formulacija te dodao neke bilješke s novijom literaturom. O tome, kao i osnovnoj koncepciji knjige, on u predgovoru drugom izdanju piše:

»Pri pripremanju ove knjige nametnulo se uobičajeno pitanje odnosa prema svojevremeno napisanom i publikovanom tekstu. Da li i šta menjati, u kojim

pravcima dalje razviti i kako upotpuniti empirijsku sliku problema i procesa o kojima je reč, da li menjati pristup interpretaciji i analizama, sadržaj glavnih teza i sl.? U razmišljanjima tragom ovih i drugih mogućih pitanja, a nakon ponovljenih i novih uvida u literaturu i raspoložive izvore, došlo se do uverenja da i pored sve ograničenosti i svih nedostatnosti jednog od prvih pokušaja naučnog pristupa ovoj temi, nisu nužne bitne promene ni popravke u studiji, posebno ako imamo u vidu osnovnu zamisao. Treba, naime, još jednom podvući da su razmatranja u ovoj studiji, u kontekstu višeznačnosti događanja tokom 1948. i godina koje su joj sledile, u kontekstu istorije jugoslovenskog komunističkog pokreta i jugoslovenske socijalističke revolucije i u okviru istorije komunističkog pokreta i socijalizma uopšte — pre svega upravljena na problem odnosa u komunističkom pokretu i, posebno, između socijalističkih država. Saglasno tome, utvrđen je konceptualni okvir, istraživana empirijska građa — opšteistorijski predstavljena, interpretirana i situirana, i postavljene su osnovne teze. Novija literatura, kao i izvorna građa relevantne za ovaj problem i dalje su veoma oskudne, odnosno nedostupne. Otuda i određivanje da se moguće intervenisanje u ranije objavljeni tekst svede samo na neka preciziranja i izvesna poboljšanja određenih formulacija. Uz to, nastojalo se da se podaci u fusnotama dopune upućivanjem na naslove dela, zbornike dokumenata i sl. objavljene posle 1975. godine« (str. 5, 6).

U tekstu autor polazi od historijske geneze — od konstituiranja Kominterne i odnosa komunističkih partija prema SSSR-u kao prvoj socijalističkoj zemlji. Predmet njegove analize je taj odnos ravnopravnosti kako ga je zacrtao Lenjin i potčinjavanja što je kasnije utvrdio Staljin. U tekstu je posebna pažnja posvećena odnosu KPJ i Kominterne u predratnom i dijelom ratnom periodu. Proširenjem svijeta socijalizma stvaranjem novih socijalističkih država u istočnoj Evropi nakon drugoga svjetskog rata trebalo je stvoriti drugačije odnose. Međutim, ostalo se pri starim odnosima što najbolje potvrđuje osnivanje Informacionog biroa nekih komunističkih partija kao nastavka ranije Kominterne. Kako se kasnije pokazalo, Informbiro je svoje djelovanje iscrpio u pritisku protiv jugoslavenskog rukovodstva da bi spriječio prodor novih shvaćanja.

Centralno mjesto u raspravi zauzima sam tok sukoba od prepiske između dvaju centralnih komiteta do Rezolucije Informbiroa i žestoke antijugoslavenske kampanje, na ekonomskom, propagandnom, vojnom i političkom planu. U bitki protiv Tirovog »revizionizma« i »njegove klike« Staljin je upotrijebio sve osim direktnog oružanog napada, koji teško da je bio onda moguć u ratom još opustošenoj Evropi.

U posljednjem poglavlju, »Traženje izlaza«, autor analizira naša konkretna određenja prema staljinizmu, kao centralističko-etatističkom i birokratskom sistemu. Ta je analiza dovela do drugačijeg shvaćanja socijalizma, kojem su osnovna određenja razvoj samoupravljanja i koegzistencije. Rasprava se završava normalizacijom odnosa nakon Staljinove smrti, u vrijeme kritike kulta ličnosti i njegovih štetnih posljedica. Dovođenjem ovog sukoba su Beogradska i Moskovska deklaracija (1955. i 1956) u kojima su utvrđeni principi odnosa dviju socijalističkih država i dviju komunističkih partija, koji su i danas na snazi.

U drugora dijelu knjige nalazi se izbor relevantnih dokumenata i sjećanja učesnika historijskih zbivanja, čega nema u prvom izdanju. Među već pozna-

tim dokumentima, kao što su Statut i Uvjeti za prijem u Kominternu, prepiska između centralnih komiteta, Rezolucija Informbiroa, izvodi iz klevetničke kampanje i dokumenti o normalizaciji odnosa, ima i neobjavljenih dokumenata. Posebno mjesto zauzimaju izvodi iz sjećanja učesnika historijskih zbivanja: Edvarda Kardelja, Veljka Mićunovića, Jakova Blaževića i Gojka Nikoliša, objavljenih u posljednje vrijeme. Iznenađuje da autor nije našao za shodno da uzme bilo koji detalj iz sjećanja Svetozara Vukmanovića Tempa, koja su objavljena pod nazivom »Revolucija koja teče«. No, bez obzira na to ova knjiga, koja govori o već historijskoj problematici, predstavlja značajan doprinos historiografiji našega poslijeratnog razdoblja. U njoj je obrađen herojski otpor jedne male zemlje mnogo nadmoćnijem neprijatelju.

Zlatko Čepo

RADE KALANJ, VJEKOSLAV MIKECIN, Subjekti i alternative socijalizma, Izdanje Globus, Zagreb 1984, 200 str.

Mnogo se pisalo i mnogo se piše danas s raznih pozicija i aspekata o socijalizmu kao mogućem društvenom poretku a posljednjih šezdesetak godina imajući uvijek u vidu zemlju, i kasnije zemlje, koje se nazivaju socijalističkima, jer prva zemlja socijalizma — Sovjetski Savez — nije se mogla začući. Međutim to što se događalo i još uvijek se događa u prvoj zemlji socijalizma obeshrabrivalo je brojne zagovornike socijalizma i istodobno nagonilo vodu na mlin protivnika socijalizma.

Rade Kalanj i Vjekoslav Mikecin pokušavaju u toj knjizi objasniti neka zbivanja i definirati svoje stavove ne gubeći iz vida prošla i sadašnja zbivanja u socijalističkim zemljama i vodeći računa o teoretičarima socijalizma mahom iz kapitalističkih zemalja jer se teoretska misao mogla samo tamo i razvijati.

Uz zajednički tekst Kalanj-Mikecin: »Subjekti socijalizma kao svjetskog procesa« u knjigu su uvršteni tekstovi obojice autora: Rade Kalanj: »Zajedničko tržište i evropska strategija radničkog pokreta«, »Krizna strategije i strategija strukturalnih reformi«, »Zašto opet o evrokomunizmu«, »Rad, monopolni kapital i pitanje revolucionarnog subjekta«, a Vjekoslav Mikecin: »Marksizam i problemi socijalističke strategije danas«, »Evrokomunizam i socijalizam« te »Marksizam i socijalistička revolucija«.

U zajedničkom predgovoru autori ponavljaju poznate misli da je socijalizam kao svjetski proces u središtu marksističke misli danas. Kakve je međutim oblike poprimio do naših dana i kakva mu je sudbina u daljnjim povijesnim zbivanjima pokušavaju sagledati oba autora kroz dostupnu teoriju i praksu. Iako se ne može poreći vrijednost mnogih ideja radničkog pokreta i socijalističkih revolucija XIX i XX stoljeća, neke su od tih ideja čak na početnim stadijima realizacije koja u sebi otkriva nove, kako autori kažu, neiskušane mogućnosti, pokazujući istodobno da »nema linearnog ostvarivanja socijali-